پەیامێکی ئاژاوەچییانە بۆ ئوستادە واعیزەکان!!

نوری بێخاڵی

"کاتێك کە لە ئاسۆدا دەبینرێت مەیدانی ململانێ گۆڕاوە، ئەوا پێویستە بزانین نەوەیەکی نوێ جڵەوی گرتۆتە دەست – کلاود دیگیۆن"

پێشتر و لە شوێنکاتی تردا قسەمان لە بارەی گرفت و خەونەکانی گەنج و چەمکی نەوە و ململانێی نەوەکان کردووە، لەم نووسینەشدماندا هەوڵ دەدەین لە دەروازەیەکی دیکەوە بێینەوە نێو ئەو باسە، چونکە ئەمە پرسێکی هەستیارە و بابەتێکی زێدە گرنگە و هەڵدەگرێ لە زۆر لایەن و رەهەندی ترەوە دەربارەی بدوێین و راو بۆچوونەکانمان ئاڵوگۆڕ بکەین، بۆ ئەوەی هەرچی زیاترە بتوانین خاڵ بخەینە سەر پیتەکان و تارمایی ئەو بەدحاڵیبوون و گومانەی نێوان نەوەی ئەمڕۆ و دوێنێ راماڵین و چیتر رەوایی بە تۆمەتبارکردنی ئەوی دی نەدەین و بەردەوام بە شوێن ئەو پرد و رایەڵانە بین، مکە دەمانبەنەوە سەر سەر خوانی گفتوگۆ و یەکتر خوێندنەوە، تا بتوانین راشکاوانە و لە دیدگایەکی رەخنەییەوە دەرزی ئاژنی هەڵە و کێماسی و بەهەڵ یەکتر خوێندنەوەی یەکتری بکەین، لەبەرئەوەی بەبێ بوونی ئەو پرۆسەی رەخنەیە ئەستەمە بکارین بەردێ بخەینە سەر بناغەی تەلاری گەشەی کۆمەڵایەتی و پێشکەوتن و کرانەوە.

دەسپێك دەمەوێ لەو گۆشەنیگا تەسك و تاریکەی روانینی دەسەڵاتەوە (دەسەڵات بە کۆی مانا و رەهەندەکانییەوە) بخزێمە نێو کرۆکی باسەکە، کە هەر رەخنە و گلەیی و تورەیی و نارەزایەتییەکی گەنج و نەوەی نوێ بە لادان و یاخیبوون و ئاژاوە و مەترسی دەزانێ بۆ سەر خۆی و سەروەری فەرمانڕەواییەکەی، لە کاتێکدا و ئەگەر بە دیدێکی زانستی و مێژوویی سەیری هاوکێشەکە بکەین، تێدەگەین کە ئەو شێوە بیرکردنەوە و مامەڵە ناتەندروستەی دەسەڵات لەگەڵ هەڵوێستی نەوەی نوێ و دیاردە و دەرکەوتەکانی دونیای ململانێی نەوەکان لە وەهمێك بترازێ شتێکی تر نییە، بە مانایەکی تر هەڵەیەکی گەورە دەکەین ئەگەر پێمان وابێت هەر قسە و رەخنەیەك لەسەر دەسەڵات، هەوڵێکە بۆ تێکدانی سەقامگیری و لەقاندنی کۆڵەگەکانی و لەکەدارکردنی سەروەرییەکەی، بەتایبەتی دەسەڵاتێك کە هەمووان بەشدارین لە بیناکردن و پەرەپێدانی، بەو پێیەی ئەزموونەکانی مێژوو و سروشتی ژیانی دیموکراسی بۆمان دەسەلمێنن کە "ئەگەر هاوڵاتی چاودێری بەسەر هەڵبژێردراوەکانی بکات و ئەگەر پێویستیشی کرد بە ئازادی دژی ئەوان – دژ بە مانای جیاوازی نەك دوژمانیەتی، ن. ب – مومارەسەی بیروڕایەکی نارازی بکات، ئەوا هەموو شتێك بەرەو باشی دەڕوات – سارتەر".

کەواتە لە پشتی هەر قسەکردنێك لەسەر خەوشەکانی دەسەڵات، لەودیوی هەر رەخنەگرتنێك لە بۆشاییەکانی دەسەڵات، جۆرێك لە هاوکاریکردنی خودی دەسەڵات خۆی هەیە، واتە هاوکاری و هەستکردن بە ئەرك و بەرپرسیارێتییە بۆ ئەوەی دەسەڵات چاکتر و جوان و دیموکراسییانەتر مومارەسە بکرێ، نەك پێچەوانەکەی، ئیدی هەر جۆرە خوێندنەوەیەکی دیکەی دەسەڵات بۆ ئەو گوتارە رەخنەییە، یان بۆ تورەیی و نارەزایی شەقام و رای گشتی، دواجار پرسیار و گەمان دەخاتە سەر چییەتی و ماهیەت و رەوایی دەسەڵاتەکە خۆی.

راستییەك هەیە و ناتوانین خۆمانی لێ ببوێرین، ئەویش ئەوەیە کە هەر جۆرە سڕنەوەیەکی جیاوازییەکان و یەکڕەنگ کرد ن ویەکدەنگ کردنێکی کۆمەڵگا، جا بەهەر ناوێکەوە بێت، هەمیشە مەترسییە بۆ سەر چەمکەکانی دیموکراسی و پرۆسەکانی گۆڕان و ریفۆرم، چونکە خودی ئەو جیاوازییانەی (جیاوازی دونیابینی و ئینتیما، نەك دابەشکردنی بێدادییانەی کۆمەڵگا) نێو هەناوی کۆمەڵگان وا دەکەن کە کایەکانی بتوانن لەسەرجەم ئاستەکاندا تەکان بە پرۆسەی گەشەکردن و بەرەوپێشەوەچوونی خۆیان بدەن، بەو پێیەی هەرگیز ناکرێ چاوەڕێی ئەوە بین کە هەموومان وەك یەك بیربکەینەوە و بەیەك چاو و لە یەك گۆشەنیگاوە سەیری دیاردە و دەرکەوتەکان بکەین و بەیەك ریتم خوێندنەوەیان بۆ بکەین و ناکۆکی و جیاوازییەك لە دونیابینی و بیرکرنەوەمان نەبێت و روانینی تایبەتمان بۆ سروشتی پەیوەندی نێو کایەکان کۆمەڵگا و جۆر و سروشت ومامەڵە و پەیوەندی نێوان دەسەڵات و کایەکان نەبێت، چونکە بەم چەشنە نەوە دروست نابێت، لەو روانگەیەی کە نەوە بەرهەمی جیاوازی جیهانبینی و ناکۆکی روئیاکانە بۆ ژیان و ئایندە، نەوە لەسەر ئەو بنەمایە دروست دەبێت و هەر لەسەر ئەو بنەمایەش پرۆسەکانی ریفۆرم و گۆڕان سەر دەگرن، بۆیە لە دەرەوەی ئەو هاوکێشەیە، جا بەهەر ناو و لەژێر پەردەی هەر دروشم و بەهەر پاساوێکەوە بێت، مانای وایە دەمانەوێ جوڵەی ژیان و نوێبوونەوە لە هەناوی کۆمەڵگا و لە رۆحی تاکەکاندا بکوژین، خودی ئەو مامەڵە ناتەندروستەش بەردەوام زەمینەسازی زیندووکردنەوەی ئەو بەدگومانییەیە، لێرەوە ناچارین کە بە ئاشکرایی و راشکاوییەوە ئەو راستییە بدرکێنین، کە قەت نەوەی هوشیار لە تەنها کلاوڕۆژنە و دەروازەیەکەوە سەیری چییەتی و ماهییەت و سروشتی دەسەڵات ناکات و هەرگیز لەو باوەڕە دانییە کە " هەموو مانگاکان لە تاریکیدا رەشن"، واتە لە دیدی ئەو نەوە نوێیەدا هەموو دەسەڵاتێك کوتلەیەك

نییە لە ناشیرینی و ستەم، بەڵکو بەردەوام لە بەردەمی ئەو نەوەیەدا ئەگەری ئەوە هەیە، کە دەسەڵاتێکیش هەیە دەتوانێ تا ئاستێکی شیاو و بەشێوەیەکی خوازراو باش بەکاربهێنرێ و گریمانەی ئەوەش دەکات، کە هەمیشە بوارێك هەیە بۆ ئەوەی دەسەڵات ئەگەر مەبەستی بێت تێیدا بەخۆی دابچێتەوە و خۆی جوانتر بکات، ئەویش لەو روانگەیەی کە "دیموکراسیەت هێزێکی دژ لە خۆیدا دەدۆزێتەوە، ئەو هێزەیشی لە هەناوی خۆیدا هەڵگرتووە — کلاود لیفۆرت"، بە واتایەکی روونتر هیچ هێز و سیستەمێکی سیاسی و دەسەڵاتێك کە بانگەشەی دیموکراسی دەکات، ناتوانێ دیموکراسی بێت ئەگەر لە هەناوی خۆیدا هەڵگری ئەو هێز و جیاوازییە نەبێت، کە چاوەڕوان دەکرێت لەهەر شوێنکاتێکدا ستۆپ بە دەسەڵات بکات، لەو نێوەشدا ئەو هێزە هێندە مەبەستی خودی دەسەڵات وەك چەمك و پرەنسیپ و کۆنسێپت نییە، هێندەی مەبەستی جۆر و شێوازی بەکارهێنان و مومارەسەکردنی دەسەڵات و فەرمانڕەوایەتیی و سروشت و جۆری مامەڵە و پەیوەندییەتی لەگەڵ کایەکانی کۆمەڵگادا.

کاتێکیش گەنج، یان روونتر بڵێین نەوەی نوێ کە تورە دەبێت، بە دیوێکیدا هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە اە هەناوی کۆمەڵگادا و پاشان لە ناو خودی سیاسەت خۆیدا ئاماژەکانی کوشتنی دیموکراسی و بەهاکان دەدۆزێتەوە و هەستیان پێدەکات، بە تایبەت نەوەیەکی بارگاوی بە سیاسەت و لە ئامێزی کۆمەڵگایەکدا کە سەرلەبەری جەستە و پێکهاتەی نقوومی سیاسەت کراوە و سیاسەت سەرجەمی کونج و کەلەبەرەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و کولتری داپۆشیوە، نەوەیەکی مەست لەو فەزایەدا، کە وێڵی دوای دۆزینەوەی شوناسی مرۆیی و بەهای تاکێتی خۆی و تێگەیشتن لە حەقیقەتی دەسەڵات و کۆمەڵگاکەیەتی.

بێگومان لە ئەمڕۆی کوردستاندا نەوەیەك دەرکەوتووە، کە کەم تا زۆر هوشیارییەکی بە دیاردە و دەرکەوتەکان هەیە، هوشیارییەك کە دواجار رووبەڕووی بەرپرسیارێتی و تەنانەت لە زۆر حاڵەتیشدا باج و قوربانیدانی کردۆتەوە و دەکاتەوە، بۆیە وێڕای هەر شتێك ئەو هوشیارییە ناچاری دەکات کە لە ئاستی ویژدانی و مۆرالیدا و وەك ئەرك و بەرپرسیارێتی سەرشانی قسە بکات و هەڵوێست بنوێنێ، هەڵوێستێك کە بەڕای من تا ئێستا و بە رێژەیەکی گونجا (لە هەندێ شوێنکاتدا و دەرەنجامی هەندێ رەفتار نەبێت) سنوری ئاکاری نەبەزاندووە، بە مانایەکی دی رۆحی دیموکراسیانەی خۆی ون نەکردووە، ئەوەندە نەبێت کە دەسەڵات خۆی تا ئەم چرکەیەش بە شێوەیەکی پراکتیکی ئەو هەناسەیەی نییە دیموکراسییەت وەك خۆی قبوڵ بکات، چوون نابێت ئەو راستییە لەبیری خۆمان بەرینەوە کە هیچ کاردانەوەیەك بەبێ کارێکی پێشوەختە نییە و نەبووە، بەو پێیەی "هوشیاری بەرامبەر بە سیاسەت، بریتییە لە هەستکردنێکی ئاکارییانە بە ستەم و رووبەڕووبوونەوەی ئاکارییانەی ئەو ستەمە — ئالان"، ستەم بە دیوە پۆلیسییەکەی نا، بەڵکو بەمانای کوشتنی مەعنەویانەی بەهاکانی و ئیرادەی مرۆڤ، ئەویش لە میان پرۆسەیەکی جەهەننەمییانەی بێهۆشکردن و فریودانا، پرۆسەیەك مرۆڤ رادەستی قەدەری مەرگێکی هێواش دەکات و ژیانی لەبەرچاودا رەش و دونیای لەبەردەمدا بچووك دەکاتەوە، بەجۆرێك ئیدی مرۆڤ برستی بەرگەگرتنی ئەو ژیان و شێوە مامەڵ و پەیوەندییە ناتەندروستەی نێوان خۆی و دەسەلاتی نامێنێ و خەون بە مەرگ و مردنێکی خێراترەوە دەبینێ، لە کاتێکدا دەسەڵات بە هیچ کلۆجێك ئەو خەونەی نەوەی نوێی پێ قبوڵ ناکرێ، بە بۆچوونی (دۆلۆز)یش کاریگەرترین کاردانەوەی ئەو نەوەیە بەرامبەر ئەو رەفتار و مامەڵەیەی دەسەڵات ئەوەیە، کە ئەو دیارییەی دەسەڵات رەت بکاتەوە، دیارییەك لە ئاستی رەمزیدا کوشتنی ئیرادەی نەوەکە خۆیەتی، کە بە مەرگ نەبێت ناتوانێ بیگەڕێنێتەوە و بیداتەوە دەسەڵات، مەرگ بە مانا ماددی و جەستەییەکەی نا، بەڵکو بە مانای ئەو سیحرەی دەسەڵات خۆی لە ناخمانیدا چاندووە تاکو ناچارمان بکات ئەومان خۆش بوێت، کە بەبێ کوشتنی ئەو سیحرە، یان ئەوەی هەندێ بیرمەند ناویان ناوە (فاشیزمی ناوەوەی مرۆڤ) مەحاڵە بتوانین سەروەری و بوون و بەهای مرۆییانەمان بگەڕێنینەوە، ئەو سیحر و تەلیسمەش، یاخود ئەو فاشیزمەی ناوەوەیشمان بریتییە لەو ترس و شەرمەی کە دەسەڵات بە شێواز و رەنگ و میکانیزمی جیاوازەوە لە کیانمانی چاندووە تاکو بەهۆیەوە خۆشمان بوێت، ئەو دەسەڵاتەی بە زامنی (فۆکۆ) جەستەمانی دەستەمۆکردووە، بەمەش (فۆکۆ) بەر لە دەرچوون لە تەلیسمی ئەو دەسەڵاتە و چوونە ناو جەنگ لەگەڵیدا، رووبەڕووی ئەو ئەرك و بەرپرسیارێتییەمان دەکاتەوە، کە دەسپێك شەڕەکە لە خودی خۆماندا، لە ناوەوەماندا، لە کوشتنی ئەو فاشیزمە دەست پێبکەین، شەڕێك لە خودی خۆمانی ببەینەوە و لە رێگەیەوە ئیرادەی خۆبەدەستەوەدان و شەرم و ترس و بێ پاساو خۆشویستنی دەسەڵات تورِ هەڵدەین و ئیرادەی ژیان لە خۆماندا زیندوو بکەینەوە، بێگومان جاڕدانی ئەو جەنگەش لەگەڵ خودی خۆماندا بەبێ بوونی پرسیار و گومان لە خودی بوونی مرۆییانەی خۆمان و دواتر لە سروشتی دەسەڵات و جۆر و شێوازی پەیوەندی و مامەڵەی لەگەڵماندا کارێکی سەخت و ئەستەمە، پرسیار و گومانێك کە دواجار ریفۆرم و شۆڕش بەرهەم دێنێ، گومانێك ئارەزووی ژیان و ئازادی لای مرۆڤ زیاد دەکات، ئەو ئازادییەی کە "شتێکە لە دەزگاوە پەیدا نەبووە، بەڵکو پێویستە هەموو رۆژێك ئازادییەکەمان دروست بکەینەوە — ئالان"، ویست و هەڵێك بۆ ئەو ئازادییەی، کە ئارەزووی تێکشکاندنی تابۆ و تەوتەم وبڤەکانمان لا دروست دەکات لی پێناو ژیانێکی جوان و مرۆییانەتردا.

بۆ ئەوەیش کە بی تێکشکاوی لەو تاقیکردنەوە پڕ کەموکوڕییەدا نەچینە دەرەوە، دەبێ وەك ئەرك و بەرپرسیارێتی ئاکارییانە بەرامبەر بەرەنگاربوونەوەی بێدادی و نایەکسانی و کوشتنی بەهاکانی دیموکراسی و ئازادی، کە بەرهەمی هوشیاری سیاسی تەندروستمانە، دەبێ بەبێ سڵەمینەوە

و به بوێری و باوەڕ بەخۆکردن و گەشبینییەوە بپرسین "ئەم زەمەنەی ترسە بۆچی؟ - مۆریس کلافیل".لەو پرۆسەیەی پرسیار و گومانکردنەشدا، نەوەی نوێ پێویستە بە زەینێکی کراوە و هوشیارییەکی تەندروست و ویژدانێکی زیندوو و زمانێکی لۆژیکی و عەقڵێکی رادیکاڵ رووبەڕووی ئەرك و بەرپرسیارێتییەکەی بێتەوە، عەقڵێك کە "عەقڵی سانسۆر و پێداچوونەوەی بەردەوامی فەرمانڕەوا و سیاسەتەکەی بێت، بەیێ ئەوەی نەرێ و سلبی بێت و گێرەشێوێن نەبێت – ئالان"، لە بەرامبەر ئەمەیشدا پێویست دەکات دەسەلأت و کایەی سیاسی بەشی ئەوە پشوو درێژ بێت کە کۆمەلگا وەك موڵکی تایبەتی خۆی سەیر نەکات، بە جۆرێك کەس بۆی نەبێت لێی بە خاوەن دەرکەوێ و بە دەسەلأت بڵێ ئا ئەوەتا دوو برۆ بە پشتی چاوتەوەیە، چونکە ئەگە "سیاسەت تەنیا بۆ خۆی جێبهێڵرێت، ئەوا ستەمکاری هەڵدەگرێت – ئەمانۆیل لۆڤیناس".

دواجار و لە گۆشەنیگای ئەو راستییە مێژووییانەوە دەڵێین هەقە ئوستادە واعیز و هەمیشە تەلقینەدەر و موژدەبەخشەکانی دونیای ئێمە (ئوستادە سیاسی، کۆمەلأیەتی، ئایینییەکانمان) لە ئاست نەوەی نوێدا، نەوەیەك کەهوشیارە و درك بە ئەرك و مافەکانی دەکات .. نەوەیەك کە هەست بە بەرپرسیارێتی و ئارەزووی ریفۆرم دەکات .. نەوەیەك کە ژیانی خۆش دەوێت و خەون بە کرانەوە و گۆڕان دەبینێ .. نەوەیەك کە وێڵە بەدوای دۆزینەوەی شوناسی مرۆییانە و بەهای تاکێتی خۆی، ئەو ئوستادانە ئەزموونێك لەو پەندەی شۆڕشی نەوەی نوێی فەڕەنسی ساڵی (1968) وەربگرن کە دەڵێ "ئەی ئوستادەکان، پیری ئێوە تەریبە لەگەڵ پیری روناکبیرییەکەتاندا، مۆدێرنیزمەکەی ئێوە جگە لە نوێکردنەوەی پۆلیس شتێکی تر نییە!!. چش لەوەی بەو داواکارییەمان هەراسان و جاڕس و تورە دەبن و لە کاردانەوە و هەڵچوونێکدا، کە دەرەقەتی قبوڵکردنی رای جیاواز نایەت و هەمیشە بەچاوی کۆیلە و کۆیلەدار و مسکێن و ئاغا و واعیز و گوێڕایەڵ سەیری ژیان و پەیوەندییەکان نێوان مرۆڤەکان دەکەن، بە لادەر و ئاژاوەچی و زیندیق تۆمەتبارمان نەکەن و لە بری ئەوە بە شوێن دۆزینەوەی ئەو رایەلأنەدا بگەڕێن کە هەموو لایەکمان دەبەنەوە سەر حەقیقەتی مرۆڤبوون.

⋆ بۆ ئەم نووسینە سوود لە چاپی یەکەمی پەرتووکی (المثقف والسلطة) ی (محمد الشیخ) وەرگیراوە، کە ساڵی 1991 و لە بەیروت چاپکراوە.